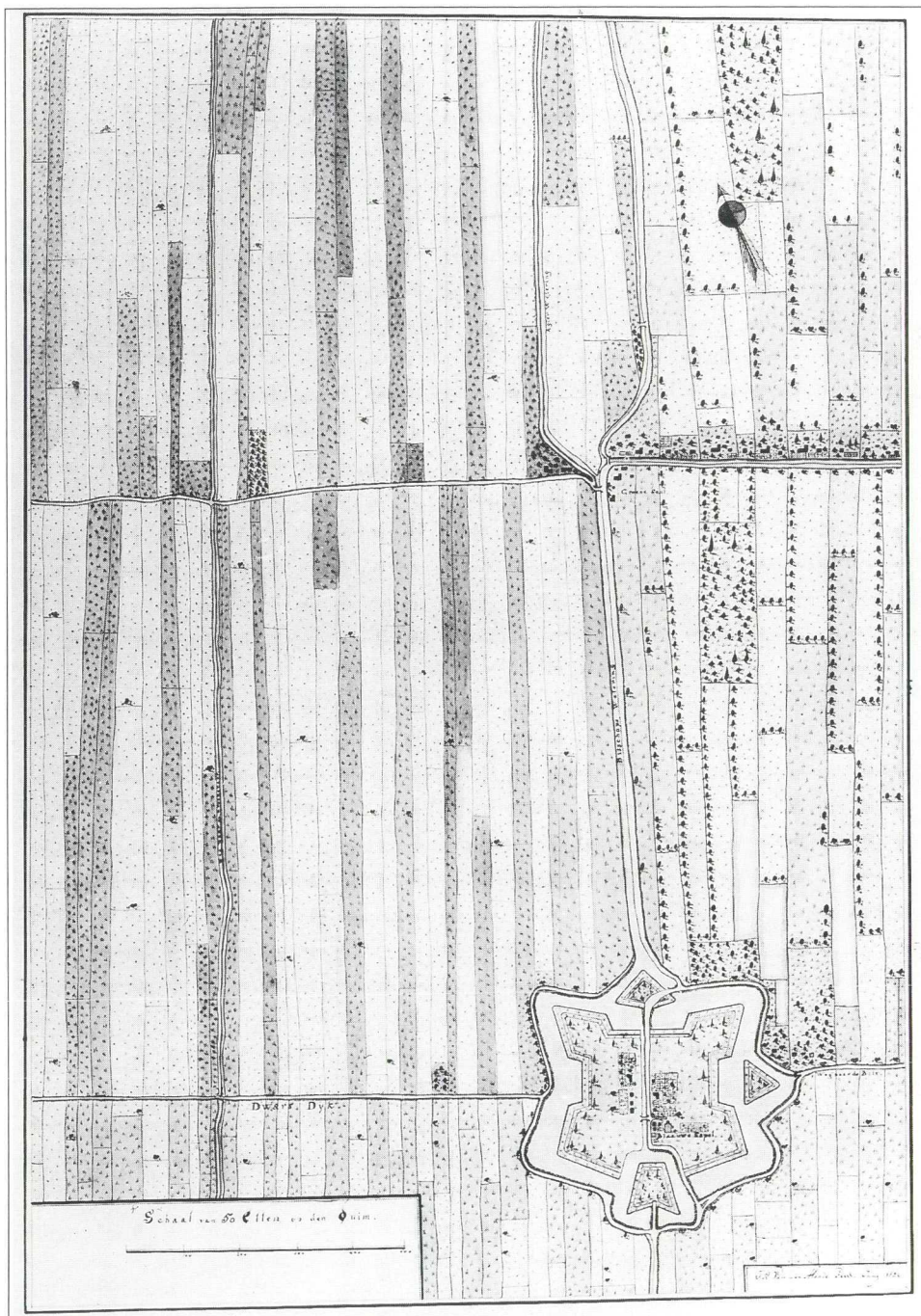

Fort Blauwkapel

R.A.U., coll.
Top. Atlas 2097.
Kaart van fort
Blauwkapel met om-
geving.
J.A. van der Monde,
1824.
Pen. ingekleurd.
40x27 cm.

R.A.U., archief Genie Utrecht.
 Inundatiekaart van de Nieuwe Hollandse Waterlinie (detail).
 Topografische Dienst, 1903.
 Lithografie, gedeeltelijk ingekleurd, afm. detail: 6x4 cm.

Het huidige knooppunt van wegen en spoorlijnen rond fort Blauwkapel verradt nog steeds de strategische ligging van dit in 1817-1818 aangelegde verdedigingswerk. Het fort was een onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, die in de periode 1815-1940 het westen van ons land en daar-

mee de belangrijkste steden en industriegebieden afgrendelde tegen een vijandelijke aanval uit het oosten. Steunend op uitgebreide inundaties als hindernis, hadden de forten de afsluiting van doorgangen in de inundatiegebieden als voornaamste functie. Deze kaart van fort Blauwkapel met

omgeving uit 1824 brengt deze functie duidelijk tot uitdrukking. Het fort is in de as van de hooggelegen en dus droogblijvende dijkwegen gesitueerd en versperde op deze wijze de toegangswegen tot de stad Utrecht. Zowel de Maartensdijksevaart als de weg Utrecht-Maartensdijk liepen door het fort heen, terwijl de Gageldijk en Voordorpsdijk om het fort heengelegd zijn.

Aan de stadszijde ligt het reduit, een klein afzonderlijk verdedigingswerk, waarin de verdediging kon worden voortgezet in het onverhoopte geval, dat de rest van het fort in vijandelijke handen zou zijn gevallen. Met het geschut op het fort kon een eventuele aanval via de toeleidende dijkwegen verhinderd worden. Daartoe waren vrije uitzichten en schootsvelden een eerste vereiste. Vanaf 1853 was dat geregeld in de "Wet op de Verboden Kringen", kortweg Kringenwet genaamd. Deze diende overigens ter vervanging van een minder vergaande wet van dezelfde strekking uit 1814. Rond elk verdedigingswerk projecteerde men drie denkbeeldige kringen: een kleine kring tot 300 meter, een middelbare kring tot 600 meter en een grote kring tot 1000 meter. Binnen de eerste twee kringen mocht bijvoorbeeld slechts onder strikte voorwaarden gebouwd en aangeplant worden. Binnen deze twee kringen vond dan ook slechts een beperkte bebouwing plaats in de vorm van houten opstallen, zodat ze in geval van oorlog (sdreiging) snel af te breken of desnoods af te branden waren. Langs de Voordorpsdijk en de Gageldijk kunnen we deze Kringenwethuizen nog aantreffen. Binnen de derde kring was weliswaar weer stenen bebouwing toegestaan, maar voor het overige golden de bepalingen uit de Kringenwet ook hier onverkort.

De Kringenwet, die pas in 1951 werd opgeheven, heeft grote invloed gehad op de ruimtelijke ordening van het gebied ten oosten van de stad Utrecht. Stadsuitbreidingen konden hier vanwege de Kringenwet niet doorgaan.

Met de voltooiing van de spoorlijnen Utrecht-Amersfoort in 1863 en Utrecht-Hilversum in 1874 wint fort Blauwkapel aan betekenis. Want een vijandelijke verrassingsaanval met een gepantserde trein was niet ondenkbeeldig, zodat ook de spoorlijnen vanaf het fort zonodig onder

vuur genomen moesten worden. Teneinde de stad Utrecht aan artilleriebeschietingen met het sinds 1860 verbeterde geschut te kunnen onttrekken, legde men tussen 1867-1870 een tweede fortelinie aan, waaronder de forten Ruigenhoek en Voordorp. De kaart uit 1903 geeft de gewijzigde situatie met betrekking tot de spoorlijnen en forten rond Blauwkapel weer. De forten De Klop en De Gagel dateren overigens uit de jaren rond 1820. Met grijstinten zijn tevens de inundatievelden op de kaart aangegeven.

Hoewel de forten als gevolg van de voortschrijdende ontwikkelingen in de artillerietechniek reeds na 1885 sterk verouderd waren, bleven ze in gebruik. Zowel in de mobilisatieperiode 1914-1918 als 1939-1940 richtte men de forten ter verdediging in. Vooral uit de laatste mobilisatieperiode dateren nog vele betonnen schuilplaatsen, die we op het fort en in het tussenterrein nog kunnen aantreffen. Wegen werden afgesloten met tankversperringen, waarvan bij de toegangswegen tot het fort de restanten nog te zien zijn.

In 1954 is het fort na een grenswijziging overgegaan naar de gemeente Utrecht, terwijl de opheffing als verdedigingswerk pas in 1960 plaatsvond.

Gelegen temidden van een grootschalige infrastructuur, die – zoals bekend – haar voltooiing nog niet heeft bereikt, vormt het fort nu een oase van rust.

Bronnen

D.T. Koen, Utrecht verdedigd; fortificatie en mobilisatie, 1914-1940, Utrecht, uitg. Matrijs, 1990.

G. Koppert, De forten rond Utrecht, Utrecht, uitg. Matrijs, 1983.

Rijksarchief in Utrecht, Archief Eerst-Aanwezend Ingenieur der Genie te Utrecht, Register van Verdedigingswerken, hoofdstuk fort Blauwkapel.